

door Th. B. F. M. Brinkel

Theo Brinkel (geb. 1958) studeert sinds 1976 geschiedenis aan de RU Leiden. Hij hoopt in september 1982 af te studeren in de Vaderlandse (parlementaire) Geschiedenis. Hij is lid van de Universiteitsraad voor de Centrum Groepering Leiden.

Het IKV in woord en daad

Inleiding

Wanneer op het ogenblik in Nederland gesproken wordt over vragen van vrede en veiligheid, komen steevast de naam en de ideeën van het Interkerkelijk Vredesberaad ter sprake. Zijn leuze 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland' is daarin een centraal thema geworden.

Met name binnen een partij als het CDA is het aanleiding geweest tot veel discussie. Velen zijn onzeker geworden of de kerken zich wel zo nauw moeten verstrengelen met de politiek. Aan de andere kant lijkt het onbegrijpelijk dat een christelijke partij zich kan verzoenen met een constante bedreiging van Gods schepping en waarom zij er niet radicaal afstand van wil doen. Meermalen wordt er dan ook op aangedrongen opnieuw in open contact te treden met het IKV, omdat verantwoorde besluitvorming alleen tot stand kan komen na eerlijke en diepgaande weging van de verschillende standpunten.

In dit artikel heb ik geprobeerd de hoofdlijnen van de gedachtenwereld van het IKV in onderlinge samenhang bijeen te brengen. Het debat tussen vredesbeweging en partij is gebaat bij goede en fundamentele beschouwingen die de verschillende

vraagstukken in hun onderlinge verband bezien. Hiervoor een handvat te bieden is het oogmerk geweest van deze studie.

Geschiedenis en organisatie

Oriënterende fase. 1966-1977

Eind 1966 werd door Pax Christi – de vredesorganisatie van de Rooms-Katholieke Kerk –, de Nederlandse Hervormde Kerk en het deputaatschap ter bestudering van het oorlogsvraagstuk binnen de Gereformeerde Kerken het Interkerkelijk Vredesberaad opgericht. Het kreeg als opdracht mee 'om op basis van het Evangelie en onder eigen verantwoordelijkheid:

- a. de problemen van oorlog en vrede te bestuderen;
- b. inzake deze problemen – binnen de kerken voorlichting te geven en een proces van bewustwording te stimuleren;

- geïnteresseerden passende actie aan te bevelen;
- het gesprek met de overheid en andere beleidskaders in de samenleving te voeren;
- de beleidsorganen der kerken te helpen bij hun positiekeuze.¹

Binnen enkele jaren groeide het uit tot een samenwerkingsverband van negen kerken: de drie genoemden plus de Doopsgezinde Broederschap, de Evangelische Broedergemeente, het Genootschap der Vrienden (Quakers), de Evangelisch-Lutherse Kerk, de Oud-Katholieke Kerk en de Remonstrantse Broederschap. Deze kerken sturen hun vertegenwoordigers (22) naar het Beraad, waarin het algemene beleid wordt vastgesteld. De beleidsvoorbereiding en uitvoering, evenals het onderhouden van externe contacten gebeurt door het Secretariaat. Volgens de bundel 'Tien jaar IKV'² heeft men zich vooral op de volgende thema's gericht:

- mensen leren hoe zij op politieke effectieve wijze bezig kunnen zijn,
- de vredesproblematiek, zowel gezien in het kader van de bewapeningswedloop als van de onderontwikkelingspolitiek,
- de fundamentele afwijzing van de vrede door afschrikking.

In deze periode was het IKV nog veel meer een echt 'beraad' dan nu, in die zin, dat de individuele leden aan de uitgangspunten nog verschillende consequenties konden verbinden. Zo kon prof. Kooijmans (destijds voorzitter van het IKV) in 1968 nog zeggen: 'De kerken mogen niet nalaten vanuit hun perspectief hun stem te laten horen. Niet formuleren van politieke standpunten, maar veeleer getuigen van de noodzaak om te komen tot een nieuwe mentaliteit'³. Of secretaris Ter

Laak: 'Het vredeswerk leent zich bij uitstek voor polarisatie. Daar passen we voor op. We willen niet voor het karretje gespannen worden van een politieke partij'⁴. Dat nam niet weg dat het IKV meende een soort voorhoederol in de kerken te moeten vervullen en dat conflicten niet moesten worden vermeden. Dit blijkt bijvoorbeeld al uit de onderwerpen die men koos voor de jaarlijkse vredesweken (bijv. 'Geen spreiding van kernwapens, wel spreiding van welvaart' - '67, 'Vrede. Met alle geweld?' '71, etc.), hoogtepunten van het IKV-jaar. Gezien de stellingen die men innam, of groepen waarmee men samenwerkte (zoals Amnesty International, Boycot Outspan-actie of het Angola Comité) werd het IKV toch wel in de progressieve hoek gezet.

Onderwijl ging de wapenwedloop onverminderd voort en nam het scepticisme over de tot nu toe gebruikte methoden om hierin verandering te brengen toe. Als oorzaak zag men vooral de vrijblijvendheid van de tot dan toe verrichte werkzaamheden. Na een winter brainstormen ('76-'77) kwam men tot de conclusie dat de discussie te algemeen was, tot niets verplichtend, te specialistisch ('van deskundigen voor deskundigen') en met te weinig plaats voor emotie⁵.

Actiefase. 1977

Het voorgaande in overweging genomen hebbende koos men voor een actie met een duidelijk politiek doel: verwijdering van de kernwapens van Nederlands grondgebied. Geformuleerd in een kernachtige slogan, voor iedereen begrijpbaar en politiek toepasbaar: 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland'. De organisatie moest worden omgevormd

¹ *Tien Jaar IKV*. Publikatie t.g.v. Vredesweek 1977, blz. 1.

² Idem, blz. 8.

³ Elseviers Weekblad, 13 sept. 1968.

⁴ Volkskrant, 19 aug. 1972.

⁵ zie: Vredeskrant 1977, blz. 4.

tot een professioneel actiecentrum:

– Het secretariaat, o.l.v. Mient Jan Faber, groeide uit tot zeven vaste medewerkers, drie dienstweigeraars en een wisselend aantal vrijwilligers. Het werd een full-time zenuwcentrum van de campagne.

– Er werden werkgroepen gevormd, die adviserende taken toebedeeld kregen met betrekking tot een deelaspect van de actie. Er zijn er vijf, namelijk 'Vredesweek', 'Kerken', 'Politieke Actie', 'Begeleiding Kernen' en 'Internationaal'.

– Het Beraad blijft dezelfde functie vervullen als vertegenwoordigend orgaan van de kerken. Hier berust officieel de laatste verantwoordelijkheid.

– Op lokaal niveau zijn de kernen in het leven geroepen, groepjes van grofweg twintig aanhangers, die zich middels hun handtekening binden tot actieve inzet ten behoeve van de campagne. Zij moesten zich in de eerste drie jaren na 1977 vooral richten op respectievelijk de kerken, de politiek en op contacten met het buitenland. Inmiddels is het aantal kernen uitgegroeid tot ongeveer 400 en beloopt het aantal actieve deelnemers aan de campagne 20.000.

Hiernaast mag het IKV zich verheugen in indirecte ondersteuning van relaties met onder andere wetenschappelijke instituten (in Leiden, Groningen en Nijmegen), de media (IKON, Hervormd Nederland) en invloedrijke persoonlijkheden als Von Meyenfeldt of Stelling.

Nog steeds nemen de Vredesweken een belangrijke plaats in in de jaarlijkse activiteitscyclus. Hun belang is echter relatief minder geworden door de toename van de werkzaamheden door het jaar heen. Op de praktische methoden waarvan het IKV zich bedient wil ik in hoofdstuk III nader terugkomen, nadat ik in hoofdstuk II heb getracht uiteen te zetten wat de achterliggende gedachten zijn die achter de campagne steken.

II. Denkwereld

Politieke achtergronden

Vooraan bij het IKV staat de politieke analyse van het kernwapenprobleem. De oorzaak daarvan moeten we zoeken in de koude oorlog. Het IKV ziet als oorzaken van de tegenstellingen tussen de grootmachten Amerika en Rusland:

– De ideologische tegenstelling. De Westerse reactie op de Russische Revolutie was van het begin af aan al negatief geweest. Het communisme werd gevoeld als een directe bedreiging voor de Westerse maatschappij; voor de onopgeloste sociale kwestie, voor de koloniën, voor het christendom (vanwege het atheïstische karakter van het communisme). Bovendien leerde het marxisme-leninisme uiteindelijke wereldverovering. Daarom was de samenwerking tijdens de Tweede Wereldoorlog voor het Westen niet van harte en tijdelijk.

Volgens het IKV was dit beeld ongegrond; Stalin was een Realpolitiker, eerder uit op behartiging van concrete Russische belangen dan op wereldverovering.

– De machtsstrijd. Spanningen tussen Oost en West waren onvermijdelijk gezien de tegenstrijdige belangen: Rusland was in 25 jaar twee keer vanuit het Westen (Duitsland) binnengevallen en was daarom in 1945 uit op verzwakking van Duitsland en pro-Russische regeringen aan zijn grenzen. Het is echter overdreven daaruit te concluderen dat dit een militaire bedreiging voor West- en Zuid-Europa betekende. Het was een daad van verdediging van Stalin, niet van agressie. Maar door een verkeerde interpretatie door het Westen hiervan (namelijk dat de Sowjet-Unie uit was op verovering van de wereldmacht) is de basis gelegd voor de toenemende spanning tussen Oost en West. Waarvoor 'zonder twijfel de V.S. en Engeland een zware verantwoordelijkheid dragen', want 'de geschiedenis leert ons dat de Sowjet-Unie ons nimmer militair bedreigde' ⁶. Vooral

⁶ *Het aangepaste antwoord. Politieke partijen over veiligheidsvraagstukken*. Uitgave IKV, Den Haag 1976, blz. 204.

de Amerikaanse politiek raakte meer en meer verstrikt in de ban van het anti-communisme. De atoombommen op Hiroshima en Nagasaki waren dan ook bedoeld als demonstratie van macht tegenover de Sowjet-Unie. Militair gezien was het niet nodig die bommen te gooien. Japan was in feite al verslagen en bereid zich over te geven ⁷. En, met de Truman-doctrine als legitimatie, eigenden de V.S. zich ook het recht toe militair in te grijpen, overal waar hun belangen in het geding waren.

– De wapenwedloop. Zo raakte Europa meer en meer verdeeld in twee machtsblokken, waarvan de westelijke een voorsprong had in de vorm van de atoombom. Omdat Moskou probeerde de achterstand in te halen en Washington trachtte de voorsprong te behouden, raakten beide blokken verstrikt in een enorme wapenwedloop.

De specifieke spanningen van de koude oorlog zijn verminderd, toen de Sowjet-Unie haar achterstand had ingehaald en een globaal machtsevenwicht was bereikt. Maar de bewapeningsspiraal blijft zich voortzetten, want er is een andere zeer belangrijke factor bijgekomen: 'de druk van economische, technologische en bureaucratische belangen [...] in het Westen (versterkt door het kapitalistische systeem) maar in het Oostelijk blok evenzeer' ⁸. En om de steeds grotere wapenvoorraden te rechtvaardigen, wordt een steeds verschrikkelijker beeld van de vijand geschapen, hetgeen weer moet leiden tot nog hogere defensie-inspanningen.

Het is trouwens niet eens zeker of het machtsevenwicht een algemene oorlog heeft voorkomen. Zulks valt voor het IKV

niet te bewijzen ⁹. Daarom is voortgaan op deze weg om meerdere redenen onaanvaardbaar:

- kernwapens kunnen onherstelbare schade aanrichten, hele beschavingen vernietigen;
- het is maar de vraag of de mens in tijden van crisis in staat is rationeel en verantwoord met kernwapens om te gaan;
- de kernbewapening brengt een nucleaire catastrofe automatisch dichterbij: er komen niet alleen steeds meer wapens, maar er worden nieuwe ontwikkeld die door hun betere toepasbaarheid een drempelverlagend effect hebben;
- zolang wij kernwapens hebben, leveren we landen als Israël of Pakistan een alibi om ze ook aan te schaffen. Daarmee werken we proliferatie in de hand;
- de verstarde verdeling van de wereld in twee blokken is een belemmering voor de landen van Oost en West om hun eigen politiek te voeren (El Salvador, Polen);
- de geschiedenis toont aan dat onderhandelen, met als doel tweezijdige ontwapening, geen succes heeft gehad.

Vandaar dat het IKV de kernwapens de wereld uit wil hebben. Maar omdat iemand de eerste moet zijn, wil het een eenzijdige doorbraak in de bewapeningsspiraal, 'om te beginnen in Nederland'. Het IKV baseert zich hierbij op de zg. GRIT strategie van de Amerikaanse psycholoog Osgood ¹⁰, maar heeft deze in de loop der jaren aangepast aan de actuele situatie.

Volgend op de eerste stap zal in volgende fasen verder ontwapend moeten worden. Het beleid van de Nederlandse regering moet er dan ook op gericht zijn andere

⁷ Idem, blz. 203.

⁸ Idem, blz. 20.

⁹ Idem, blz. 17.

¹⁰ Osgood ontwikkelde in de jaren zestig zijn strategie van de Gradual and Reciprocated Initiatives in Tension reduction, volgens welke een proces van wederzijdse ontwapeningsstappen in beweging gezet kan worden door eenzijdige initiatieven, die van vertrouwenwekkende aard moeten zijn en het evenwicht niet mogen verstoren.

landen tot hetzelfde te stimuleren. In de vorm van een krachtige en ondubbelzinnige uitnodiging aan het Warschau-pact. In de vorm van steun aan vredesbewegingen in andere NAVO-landen. In de vorm van de opbouw van nieuwe coalities van landen die druk gaan uitoefenen op de grootmachten om tot daadwerkelijke ontwapening over te gaan.

Dat deze weg het risico inhoudt van eventuele opoffering van onze vrijheid aan druk van de USSR realiseert het IKV zich. Maar het prefereert dit boven een allesvernietigende kernoorlog. De kans op vreemde bezetting wordt evenwel niet zo groot geacht. Veeleer denk men aan een soort 'Finlandisering' als mogelijke concessie.

Theologische achtergronden

Het IKV gaat uit van de principaliteit van de politieke strategie; de theologie is vooral bedoeld tot bevestiging daarvan. Zij is dus niet uitgangspunt, maar 'afgeleide variabele'. Hier bouwt het IKV voort op in de jaren zestig gegroeide ontwikkelingen binnen de kerken.

In dat decennium ging men zich intensief met het kernwapenprobleem bezig houden. In 1962 aanvaardde de Hervormde Synode een rapport waarin de kernwapens werden veroordeeld als ongeschikt voor enige vorm van oorlogvoering. Paus Johannes XXIII noemde de wapenwedloop in zijn encycliek 'Pacem in Terris' in strijd met het gezond verstand en de zin voor menselijke waardigheid. Echter de veroordelingen betroffen eigenlijk alleen het gebruik van het kernwapen; niet het bezit. Evenmin werd op eenzijdige ontwapening aan-

gedrongen.

Een andere relevante ontwikkeling is de in de jaren zestig opgekomen stroming in de theologie die zich steeds meer richtte op een politieke interpretatie van het Evangelie. In dit kader past bijvoorbeeld ook de Zuid Amerikaanse bevrijdingstheologie. Je zou het IKV een combinatie van beide ontwikkelingen kunnen noemen, gezien zijn politieke uitleg van het Evangelie, de veroordeling van het kernwapen en het voorstellen van concrete politieke actie om ervan af te komen.

Dit vanuit het besef dat het afschrikkings-evenwicht niets anders is dan een massale wederzijdse gijzeling, tegen welk principe ieder christen in opstand zou moeten komen. Wanneer men de bijbelse vrede als norm neemt en de vrede door machts-evenwicht daaraan toetst, moet het IKV concluderen dat doorgaan op deze manier onacceptabel is. Wederzijdse vernietiging, ook de paraatheid ertoe, is in regelrechte strijd met het Evangelie¹¹. Waarom?

– De bedreiging van de schepping is een groter kwaad dan zich te moeten schikken naar de druk van een ander. Christenen moeten bovendien tot dat offer bereid zijn (martelaarschap).

– We mogen het kernwapen geen geschikt middel vinden om onze samenleving te verdedigen. Het is verregaand egoïsme onze vrijheid zoveel waard te achten. Wanneer men bovendien, zoals bijvoorbeeld Dorothee Sölle, het Westen zwaar veroordeelt als een kapitalistische wereld, waarin de armen verdrukt worden en het militarisme hoogtij viert en die 'de oorzaak is van veiligheidssystemen als NAVO en Warschau-pact'¹², dan wordt commu-

¹¹ J. N. Sevenster, *Bijbel en Bewapening*. Den Haag 1980, blz. 115.

¹² Von Meyenfeldt zegt in zijn boek *Kernontwapening, Utopie of Realiteit?* Ede 1981, op blz. 64: 'Veiligheidssystemen als NAVO en Warschau Pact zijn ten slotte niet meer dan producten van de westerse samenleving zoals die zich in de loop der eeuwen heeft ontwikkeld. De wijze waarop wij menen onze vrijheid te moeten verzekeren is typerend voor de prestatie maatschappij waarin wij leven en niet los te zien van een opvoedingssysteem met veel ruimte voor onderlinge competitie en het streven naar maximale resultaten, van een economisch systeem gericht op de bevordering van de consumptie, van de stand van de techniek en van — ik durf het bijna niet te schrijven — een kerkelijk leven dat in veel opzichten het woord stelt boven de daad'.

nistische overheersing steeds acceptabeler.

– De strijd tegen de kernwapens is analoog aan de strijd van de Duitse Belijden-de Kerk tegen Hitler. Berkhof: 'Er zijn krachten waarover het geloof in Christus geen nuances toelaat. Zo was het met het nationaal-socialisme, zo is het met rascisme en met de kernwapenwedloop'¹³.

Een en ander wordt onderstreept met bijbelse motieven als:

– David verslaat Goliath;

– eenzijdig ontwapenen is een gebaar van geloof, hoop en liefde;

– slaat iemand u op uw ene wang, keer hem dan ook uw andere wang;

– het vertrouwen op het afschrikkings-evenwicht is afgoderij;

– Christus is ons voorgedaan als de Bevrijder van de mensheid. Wij moeten hem navolgen door ons te bevrijden van de wapening.

Hoe zich deze ethiek verhoudt tot de praktische politiek verwoordt Hogebrink:

"Pastoraat heeft alleen zin als het politiek ter zake is'¹⁴ en 'Het IKV is wel degelijk uit op politieke machtsuitoefening'¹⁵.

'Werkverdelingen zo in de trant van: de kerk is er voor de grote ethische lijnen en het is de taak van de politici om die lijnen concreet in politieke beslissingen te vertalen, werken allang niet meer en brengen ons niet verder'¹⁶. Met andere woorden: het IKV als kerkelijk orgaan mag politiek bezig zijn, actie ondernemen en macht uitoefenen. En de kerken 'moeten leren dat machtspolitiek bepaald niet iets is dat zich uitsluitend buiten de kerken af-

speelt'¹⁷. Want 'de Kerk kan nooit in het midden staan of boven de partijen'¹⁸.

Of de kerken dat ook vinden is nog maar de vraag. Kardinaal Alfrink zei in 1977: '... het is niet de kerk die de oorlog maakt en ook niet de kerk die de vrede maakt. Ze kan alleen maar waarschuwend de vinger opheffen om wegen aan te wijzen. Het realiseren daarvan, daartoe is de Kerk niet bij machte'¹⁹.

Toekomstbeeld

Het ideaal voor de toekomst ontleent het IKV aan de Bijbelse vrede, de Shafoom, die meer is dan alleen maar afwezigheid van oorlog. Maar die wordt gekenmerkt door mondiale rechtvaardigheid en liefde. Wie daar naar wil streven en dus af wil van het veiligheidssysteem dat wij er op na houden, moet de hele samenleving veranderen, want hij breekt ergens met de grondstructuren van onze huidige Westerse levenswijze²⁰. Faber onderstreept dit; immers met ontwapening raakt men de kennis van kernenergie en kernbepapening niet kwijt. Daarom 'als de kernwapens Nederland en de wereld uit zijn, zal het IKV nog moeten blijven voortbestaan, omdat aan ons werk geen einde komt. De kernwapenproblematiek vormt het begin, het uitgangspunt om doorbraken te forceren. Uiteindelijk gaat het om veel meer, om de opbouw van een totaal andere cultuur'²¹.

Een voorbeeld van wat er onder dit utopia verstaan kan worden is misschien wel de in 1972 door het IKV geopperde visie op

¹³ Hervormd Nederland, 22 dec. 1979.

¹⁴ Leeuwarder Courant, 10 april 1981.

¹⁵ Hogebrink in Trouw, 10 april 1981.

¹⁶ Idem.

¹⁷ IKV-minibrochure nr. 12, *Kerken en Kernwapens* (II). Den Haag 1980, blz. 27.

¹⁸ Vredeskran 1978, blz. 2.

¹⁹ De Nieuwe Linie, 28 sept. 1977.

²⁰ wijlen C. J. Dippel in: NRC/Handelsblad 10 juni 1981.

²¹ Faber in: Idem.

de toekomst van Europa. Op den duur zal Europa namelijk inclusief de Sowjet-Unie ('want zoals Rusland geografisch, historisch en cultureel bij Europa behoort, zo behoort Amerika daar niet toe'²²) een nieuwe macht moeten vormen, zwakbewapend, maar bereid de wereld met haar cultuur, kennis etc. te verrijken, de wereldvrede te bevorderen en een nieuwe relatie aan te gaan met de Derde Wereld. Dat betekent niet dat het Westen het Oosten zijn opvattingen (over bijvoorbeeld de parlementaire democratie) moet opleggen, want in omgekeerde richting valt ook wat te leren²³. De ontspanning gaat voor, 'omdat het tegendeel noch tot het ene noch tot het andere doel zal leiden'²⁴.

III. De kernwapens het land uit; hoe pakken we dat aan?

We hebben gezien dat het eerste doel van het IKV verwijdering van de kernwapens van Nederlands grondgebied is. Daarom bereidde het zich in 1977 voor op een langlopende campagne. Allereerst door in de samenleving de discussie op gang te brengen. Want in de IKV-visie moet een nieuwe soort besluitvorming van onder af komen. In het jargon: De mensen kunnen er zelf wat aan doen. Aan de basis in de kernen, aan de top in het Secretariaat. Hoe, dat zal in dit hoofdstuk onderzocht worden.

Kerken

Ingevolge zijn opdracht beschouwt het Vredesberaad zich als een voorhoede van de kerken, die de dingen in beweging zet, maar wel met de bedoeling dat de kerken volgen. Maar omdat het IKV in zijn campagne steeds meer in politieke discussies en machtsvorming verstrikt is geraakt,

vreest men wrijvingen met de kerken. Het IKV voelt zich er niettemin 100 % deel van en weet zich geruggesteund door een grote achterban daar²⁵. Bovendien kan men nauwere banden goed gebruiken; dit heeft, althans ten dele, meer te maken met machtspolitieke overwegingen – het verwerven van steun en rugdekking – dan met confrontatie met andere opvattingen die in de kerken ook leven'²⁶.

Vandaar dat de behoefte is opgekomen aan een soort herverzekering van steun. Om dit te bereiken vindt er een voortdurende benadering van de kerken plaats, zowel op landelijk niveau (Secretariaat, Werkgroep Kerken en het Beraad zelf), als op lokaal niveau middels de kernen. Vooral de jaarlijkse vredesweken zijn hoogtepunten van contact.

Het resultaat is dat tot nu toe vier kerken de IKV-leus hebben overgenomen: de Hervormde Kerk (najaar '80), de Remonstrantse Broederschap (dec. '80), de Evangelisch-Lutherse Kerk (voorjaar '81). De Quakers hebben zich al 1978 volledig achter de campagne opgesteld.

Andere kerken hebben meer moeite met het overnemen van het voorstel, bijvoorbeeld omdat ze vinden dat ze geen bindende uitspraken kunnen doen in naam van hun individuele leden. Hieronder zou men de Oud-Katholieke Kerk en de Evangelische Broedergemeenschap kunnen rangschikken. De Doopsgezinde Broederschap wil vooral getuigeniskerk zijn en zich in de eerste plaats richten op de eigen gemeente in plaats van op de overheid. Veel gereserveerder zijn de Gereformeerden. Daar is relatief laat de discussie over de kernbepaling op gang gekomen. Voorjaar 1982 wil men zich een oordeel vormen. Sterk in beweging is de Rooms-

²² Groene Amsterdammer, 14 dec. 1972.

²³ Het aangepaste antwoord, blz. 35.

²⁴ Idem, blz. 36.

²⁵ *Kerken en kernwapens* (II), blz. 27.

²⁶ Everts in: IKV berichten 1980/81 nr. 2, blz. 11.

Katholieke Kerk. Daar vond afgelopen najaar een discussie plaats op verschillende niveaus. Aan de hand daarvan willen de bisschoppen dit voorjaar tot een conclusie komen. Organisaties als Pax Christi of de theologische faculteit in Nijmegen hebben inmiddels al geadviseerd de leus over te nemen.

De kernen zijn ondertussen actief zich in de parochies en gemeenten een vaste positie te verwerven, de IKV-leus aanhangig te maken en te propageren. Dat dit alles niet zonder spanningen verloopt kunnen velen uit ervaring beamen. Symptomen hiervan zijn onder andere de Shalom-vredeskranen en de ICTO's (Interkerkelijke Comité's voor Tweezijdige Ontwapening), vormen van reactie op de IKV-campagne in de kerken van mensen die vrezen voor de radicaliteit van het voorstel en de gevolgde handelwijze. Het IKV beschouwt zichzelf hierboven verheven, omdat het toch het enige van de kerken uitgaand vredesberaad is. En het verwijt de anderen dat ze een heilloze polarisatie in de hand gewerkt hebben ²⁷.

Politiek

Parallel aan de contacten met de kerken wordt de politiek benaderd en beïnvloed. Speciaal hierop gericht is de werkgroep Politieke Actie.

Beïnvloeding is het duidelijkst in de periode rondom de verkiezingen. Bijvoorbeeld bij de formulering van de verkiezingsprogramma's. Het voorbeeld van Den Uyl, die zijn lijsttrekkerschap moest inzetten om te voorkomen dat zijn partij zich voor eenzijdige kernontwapening zou uitspreken, zullen velen zich herinneren. Zijn grote tegenspeler was IKV-voorzitter Ter Veer. Daarnaast brengt het IKV stemadviezen uit. In 1977 was dat een duidelijke

voorkeur voor de kleine linkse partijen, afgelopen voorjaar volstond men met een overzicht van de verschillende programma's. Tijdens de formatieperiode stuurt men adviezen naar de formateurs. Op discussie-avonden en forums wordt menig politicus, met name van het CDA, onder vuur genomen door overal aanwezige IKV-adepten.

Een hele duidelijke rol heeft het IKV gespeeld naar aanleiding van de besluiten tot modernisering van NAVO-kernwapens (in december '79 en najaar '81). Vanuit de simpele redenering dat als je van de kernwapens af wilt, je dan geen nieuwe wapensystemen moet invoeren, werden met name CDA-loyalisten onder druk gezet om nee te zeggen. Het IKV gaat er prat op hen te hebben gemobiliseerd ²⁸. Des te groter was de teleurstelling over de politiek in het algemeen en de CDA-politici in het bijzonder, toen zij het voortbestaan van het kabinet belangrijker achtten dan weigering van de modernisering.

Het IKV beroept zich er bij zijn bemoeiing met de politiek altijd op de publieke opinie, 'de gewone mensen' achter zich te hebben. De kamerleden wordt verweten daar geen oor naar te hebben. Faber: '99 % van de volksvertegenwoordigers weet in feite niet wat er gebeurt' ²⁹. Zodoende is de politiek zelf bezig de democratie te ondermijnen. Vandaar dat het IKV meent zijn toevlucht te mogen nemen tot 'de zwaarst mogelijke pressie', want 'de zaak van de vrede is ermee gediend als mensen ongehoorzaam worden' ³⁰. Vandaar ook dat een en ander ondersteunt wordt met demonstraties en betogingen of deelname in het Nationaal Overlegorgaan tegen de Kernbepapening. Een eigen rol spelen weer de kernen. Voorzien van parate kennis, dankzij

²⁷ *Kerken en kernwapens* (II), blz. 27.

²⁸ Vrij Nederland, 20 dec. 1980.

²⁹ De Tijd, 26 sept. 1980.

³⁰ Ter Laak in: Trouw, 4 sept. 1980.

vanuit het Secretariaat geleverd materiaal en richtlijnen, trekken zij ten strijde tegen met name de plaatselijke partij-afdelingen van de politieke partijen die het meest vatbaar zijn: PvdA, D'66 en CDA. De bedoeling is dat die de leus overnemen en op landelijke partijcongressen de programma's in bedoelde zin laten amenderen. Daarnaast moet uiteraard ook de omgeving van ieder kernlid overgehaald worden zich achter de campagne op te stellen. Dat kan door de betrokkenen te overspoelen met informatie, politici onderuit te halen: 'Voorals CDA'ers hebben een soort doping moeten ondergaan om te leren praten met het volk'³¹. Of door huis aan huis te gaan, om door middel van enquêtes van twijfelachtige aard, stemmen te verwerven³².

Buitenland

We hebben gezien dat integraal onderdeel van de campagne is ook andere landen zover te krijgen dat ze van hun kernwapens afzien. Dit te bevorderen is bij uitstek het terrein van de werkgroep Internationaal. Men werkt overeenkomstig de bij de vredesweek 1980 aangekondigde 'kleine landen politiek'. Deze gaat er van uit dat de grootmachten niet uit zichzelf met ontwapening zullen beginnen. Daarom moet de publieke opinie in 'kleine landen' er bij hun regeringen op aandringen daar eigenmachtig een begin mee te maken en contact te zoeken met andere landen waar men dezelfde gedachte is toegedaan. Georganiseerd in een nieuw internationaal kader, moeten zij zich, ongeacht de Oost-West tegenstelling, gezamenlijk verzetten tegen de nucleaire bescherming en politieke en economische onderdrukking van de grootmachten. Bij die 'kleine landen' denkt het IKV aan België, Denemarken,

Noorwegen, Zweden, Finland, Joegoslavië, Roemenië. Of ongebonden landen uit de Derde Wereld zoals Mexico of Nigeria. Daarom zoekt het IKV zelf contact met vredesbewegingen in bijvoorbeeld de Verenigde Staten, in Oosteuropese landen, vooral de Bond van Evangelische Kerken in de DDR. In 1981 vond er een intensivering plaats van de contacten met de Westduitse 'Aktion Sühnezeichen', naar aanleiding van een gezamenlijk afwijzen van het NAVO-moderniseringsbesluit. De discussies naar aanleiding hiervan waren bovendien een belangrijke impuls voor de samenwerking van de verschillende Europese vredesbewegingen. In september 1981 zijn de eerste stappen gezet naar een internationaal communicatie- en coördinatiecentrum. Dit moet tegenspreken dat landen die kiezen voor eenzijdige ontwapening zich internationaal zouden isoleren. De enorme demonstraties in steden als Rome, Londen, Bonn en Amsterdam lijken die bewering te staven.

Naar een Vakbond voor de Vrede

De verkiezingsuitslag van mei 1981 heeft een kabinet opgeleverd van CDA, PvdA en D'66, gebaseerd op wederzijdse compromissen. Daardoor is de IKV-lobby in de Tweede Kamer (gevormd door met name PvdA en de CDA-loyalisten) danig verzwakt. Daarnaast is het Beraad nogal teleurgesteld over de afstand die de politici hebben ten opzichte van de samenleving. Zij trekken zich te weinig aan van de mening van de 'gewone mensen'. 'We hebben te lang gedacht dat de politici het wel zouden klaren', zegt Faber³³.

Om deze redenen werd in de vredesweek van afgelopen zomer de nieuwe strategie aangekondigd: 'Het IKV acht de tijd gekomen na de kracht van zijn argumentatie

³¹ Faber in: Volkskrant, 19 sept. 1981.

³² zie: B. Kreemers, *De peilingen van het IKV*, in: Jason, dec. 1980, of: NRC/Handelsblad, 31 jan. 1980.

³³ Hervormd Nederland, 19 sept. 1981.

ook de macht te tonen die er achter staat'³⁴. Regering en Parlement zullen wel moeten zwichten voor die macht, want dat is de ware democratie. Immers het doel van die macht is niet om te overheersen maar om te dienen; het gaat om het voortbestaan van de wereld, daar kunnen toch geen echte tegenstanders tegen zijn³⁵. Daarom wil het IKV een vakbondachtige organisatie worden, waar de politiek niet meer om heen kan. Met massale demonstraties (nov. '81, Amsterdam), door de 'zwaarst mogelijke pressie' of burgerlijke ongehoorzaamheid, moet de Tweede Kamer op haar verantwoordelijkheid gewezen worden. 'Anders kan je ons land net zo goed opheffen'³⁶. En om zijn front zo breed mogelijk te maken zoekt het IKV nieuwe samenwerkingsverbanden, onder andere met atoompacifisten in de krijgsmacht, met de VVDM, of met de NOVIB. De discussie binnen de FNV wordt nauwgezet gevolgd en gestimuleerd. Contacten worden ook gelegd met de Basisbeweging van kritische groepen en gemeenten, of met Vrouwen Voor Vrede of Vrouwen tegen Kernwapens.

De speciale taak van de kernen in de nieuwe situatie is zien te bereiken dat gemeenteraden verklaren geen kernwapens op hun grondgebied zullen toelaten. Tevens moeten gemeenten contacten gaan leggen met hun Oosteuropese tegenhangers, zoals dat nu in de EG gebeurt. Zoals bij een echte vakbond hoort is ook in het IKV de discussie op gang gekomen over een meer democratische structuur die aan de kernen meer zeggenschap moet geven. De gedachte gaat uit naar een Campagneraad van 50 vertegenwoordigers, van wie 20 uit de kerken (het oude Beraad) en 30 uit de kernen. Daar zal de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid moe-

ten komen te liggen.

Dit alles zal niet zonder consequenties zijn voor de relatie tot de kerken in wier opdracht het tenslotte allemaal gebeurt.

Voor Faber moeten de kerken het platform voor de vredesbeweging blijven vormen, ook nu het IKV zoveel machtiger is geworden. 'De kerken hebben in 1966 het IKV opgericht en toen konden zij al weten dat het deze kant op zou gaan'³⁷. Als het IKV ook nog een algemene vredesbeweging moet worden blijft er weinig kerke-lijks meer over.

IV. Evaluatie

Het succes van het IKV

De indruk die men van het IKV krijgt, is dat de actie zeker niet zonder resultaat is gebleven. Weliswaar niet in de zin van verwijdering van de kernwapens van Nederlands grondgebied, maar succes omdat het IKV met zijn slagzin de discussie over vrede en veiligheid in ons land lijkt te beheersen. Succes omdat men in staat is een massa van 400.000 mensen te mobiliseren, onder wie er ook waren die nog nooit aan demonstraties hebben meegedaan.

Het IKV heeft een aantal ontwikkelingen mee en is er goed op ingesprongen:

- Het heeft de sluimerende verontrusting over de kernbewapening onder woorden gebracht en is niet te beroerd geweest die verder aan te wakkeren. Maar het bood tevens een uitweg:
- De leus 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland' is eenvoudig te begrijpen, is pakkend en biedt perspectief. Dit in tegenstelling tot het enorme probleem dat de wapenwedloop eigenlijk vormt, of de oplossing die anderen bieden, zoals tweezijdig ontwapenen.
- De democratiseringsgolf van de jaren zestig is zich uiteindelijk ook gaan uit-

³⁴ Hervormd Nederland, 29 aug. 1981.

³⁵ Groene Amsterdammer, 16 sept. 1981.

³⁶ Faber in: Volkskrant, 19 sept. 1981.

³⁷ Faber in: Trouw, 16 nov. 1981.

strekken over het veiligheidsbeleid. Het vacuüm dat de politici daar hebben laten liggen is opgevuld door het IKV, dat daarom des te meer meen te kunnen spreken namens 'de gewone mensen'.

– Het IKV weet zich geruggesteund door de kerken in wier opdracht het spreekt; door een braintrust van wetenschappers, die in de vijftien jaar van het bestaan hebben meegewerkt aan het tot stand komen van een gigantisch geheugen van kennis, ervaringen en relaties. Van niet minder belang is de steun aan de basis van het leger van actieve kernleden.

Daarmee heeft het IKV zich een enorme voorsprong opgebouwd op zijn opposenten. Wie andere oplossingen zoekt uit het kernwapenprobleem is al snel gestigmatiseerd als 'koude-oorlogsdenker', als rechts/conservatief en verdacht met de 'Lunsen en de Neumannen'. En met het vooruitzicht dat de slogan door de kerken wordt overgenomen bovendien nog een slecht christen.

Gezegd moet worden dat die opposenten dat voor een groot gedeelte aan zichzelf te wijten hebben. Ze hebben het IKV onvoldoende bejegend als een serieuze organisatie, met een aandachtig oor in de kerken. Ze hebben het gebrek aan realisme verweten of beschuldigd van pro-Russische sentimenten. Daarmee is het IKV een underdogrol opgedrongen, die de aantrekkingskracht alleen maar groter maakte. Over het algemeen is de discussie met het IKV te veel gericht op deelaspecten van de totale visie, en is er niet genoeg ingegaan op de denkwereld waaruit de concrete standpunten zijn voortgekomen. Daardoor is men onvoldoende tot diepgaande kritiek gekomen en is de indruk

gewekt dat er eigenlijk een goed door-dachte en ethisch verantwoorde alternatieven zijn.

Conclusie

Met de koerswijziging van 1977 heeft het IKV zichzelf tot politieke pressiegroep gebombardeerd. Zoals iedere actiegroep heeft het IKV successen nodig om de vaart er in te houden en de aanhang te behouden en vergroten. De leus, en vooral het tweede deel, vereist een radicale aanpak, dat is nou juist het pakkende ervan. De paradox is dat zo'n radicale ingreep in ons land de tijd nodig heeft om bewerkstelligd te worden. Vandaar wellicht de nog verdergaande bereidheid tot strijd (actie) in de koers die men afgelopen zomer gekozen heeft: de vorming van een vakbondachtige vredesorganisatie.

Het is de vraag in hoeverre deze eigen opvatting van de oorspronkelijke opdracht nog wel door de kerken gedeeld kan worden. Het onverbloemd kiezen voor macht en wat daar bij komt:

- niet meer willen praten, maar de macht de doorslag laten geven,
- de wet desnoods naar eigen hand willen zetten, wanneer het voorstel niet overgenomen wordt,
- het toepassen van vijandsbeelden op andersdenkenden,

(met andere woorden al datgene wat men in de internationale politiek nu juist wil bestrijden), is dat waar de kerken in meegesleept moeten worden? Het lijkt onderhand zover te zijn gekomen, dat de kerken niet meer het IKV gebruiken om tot oordeelsvorming te komen, maar dat het IKV de kerken gebruikt om zijn – politieke – standpunt erdoor te krijgen.

Literatuur

Inzicht in het IKV en de kernwapenproblematiek geeft onder andere de volgende literatuur: Theologische werken, behorend tot het IKV-gedachtengoed:

- N. Bouhuijs, K. Deurloo, *Vechten voor de vrede*. Baarn 1980.
- J. N. Sevenster, *Bijbel en bewapening*. Den Haag 1980.
- M. R. van den Berg, *Bijbel en oorlog*. Den Haag 1981.

De laatste twee kunnen mij wèl uitleggen waarom we speciaal van de kernwapens af moeten, maar niet waarom dat met een radicale eenzijdige stap moet geschieden.

Uitgedrukt in strategische plannen:

- F. Barnaby, *Vredesperwachtingen*. Amsterdam 1980.
- M. H. von Meyenfeldt, *Kernontwapening. Utopie of realiteit?* Ede 1981.

En aan de radicaal linkse kant:

- Wilken Veen (red.), *Atomaire ontwapening*. Uitg. Ned. Christen-studentenvereniging. Amsterdam 1980.

Aan de andere kant auteurs die het kernwapen als een te legitimeren onderdeel van de zwaardmacht van de overheid zien:

- J. Douma, *Gewapende vrede*. Amsterdam 1980.
- *Het kernwapen gewogen*. Uitg. Groen van Prinsterer Stichting. Groningen 1981.

Veel meer worstelend met de materie:

- Studiecie. Donner, *Over vredesbeleid*, in: Christen Democratische Verkenningen, 1981/1.
- H. Hendrikse, H. J. Neuman, e.a., *Vredesvraagstukken: haken en ogen*. Uitg. NIVV Den Haag 1981.

Over het IKV zelf:

- div. IKV-publicaties, zoals *10 Jaar IKV*, Den Haag 1977. *Vredeskranten*, *Vredesmagazine* 1981, *IKV-geschriften* e.v.a.
- Publicaties over het IKV in de pers.

De interne werking van actiegroepen wordt duidelijk doorgelicht door:

- Piet Reckman, *Hoe Anders? Over maatschappijverandering*. Baarn 1980.

Een grote beschuldiging en waarschuwing is:

- J. A. E. Vermaat, *Wij Nederlanders en de Vrede*. Utrecht 1980.
- J. A. E. Vermaat, *Vlucht uit de vrijheid?* Utrecht 1981.

